

CILJEVI IZJAVE »PERSONA HUMANA«*

DR. KARL HÖRMANN (Beč)

Sredinom siječnja 1976. god. izdala je Kongregacija za nauk vjere »Izjavu o nekim pitanjima seksualne etike«, koja nosi datum 29. prosinca 1975., a papa Pavao VI. ju je 7. studenoga 1975. odobrio i potvrdio te naredio da se objavi¹. Papa i Kongregacija ne žele riješiti dodirnutu pitanja onom konačnošću kojoj prema crkvenom naučavanju pripada nezabudivost. Ipak oni žele izričito pokazati smjer u kojem se, po njihovu promišljenom shvaćanju, nalazi kršćansko rješenje i odvratiti od zabluda. Ovakvo naučavanje što ga crkveni predstojnici vrše na temelju vlasti podijeljene od Krista, označeno je na Drugom vatikanskom saboru kao »autentično naučavanje«². Takve izjave imaju svoju težinu: one pokazuju smjer, ali su otvorene za daljnja razjašnjenja i bolje odgovore na obrađivana pitanja. Dok protivno nije dokazano, valja pretpostaviti da su istinite i da promiču spoznaju.

Kako se u međuvremenu saznalo, dokumenat su uglavnom sastavili kardinal Palazzini te profesori P. Lio OFM. i P. Visser CSsR³. Iz izjava Svetoga Oca i iz vatikanskih komentara moglo bi se zaključiti da papi nije toliko stalo do metoda iznošenja koliko da se naglase neke temeljne točke; on je htio odlučno opovrgnuti mišljenje da bi se mogli odobriti predbračni odnos, homoseksualnost i samozadovoljavanje, ali nije izuzeo od kritike svaku pojedinost iznesenu u Izjavi⁴.

Dokumenat je naišao kako na odobravanje tako i na odbijanje⁵. Na jednom kraju dugog niza stavova imamo hiperkritičke protivnike, čija žestina nameće pitanje gdje leže dublji uzroci njihova neprijateljstva; B. Häring navodi kao razlog, dakako ne jedini, za odbijanje dokumenta postojanje antirimskog afekta kod mnogih⁶. Na drugom kraju nalazimo

* Predavanje održano na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu dana 11. svibnja 1977.

1 Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio de quibusdam quaestionibus ad sexualem ethicam spectantibus, AAS 68 (1976) 77—96. — Izjava se često navodi prema početnim riječima »Persona humana« (skraćeno PH). I ostale kratice v. na str. 391.

2 LG 25; DV 10.

3 J. McManus — S. O'Riordan — H. Stratton, The »Declaration on Certain Questions concerning Sexual Ethics«, The Clergy Review 61(1976)231—237, 232; usp. B. Häring, Reflexionen der Glaubenskongregation über einige Fragen der Sexualethik, u Theologisch-praktische Quartalschrift 124(1976)115—126, 116.

4 J. McManus, na istom mjestu 232.

5 Usp. B. Stoeckle, »Erklärung zu einigen Fragen der Sexualethik«. Versuch einer Analyse und Kommentierung, u Internationale katholische Zeitschrift »Communio« 5(1976)256—261, 256; B. Häring, na istom mjestu 115.

6 B. Häring, na istom mjestu 116.

one koji odobravaju, koji ne postavljaju daljnjih pitanja. Moralisti se izjašnjavaju u prilog Izjave; npr. američki teolog R. A. McCormick podržava PH kad, u suglasnosti s Drugim vatikanskim saborom⁷, ističe nužnost da se spolni čini ćudoredno vrednuju prema objektivnim kriterijima, te veli: »Nužno je kazati to u naše vrijeme, i bit će malo teologa koji ne odobravaju ovakve izjave«⁸. No i oni među teolozima koji priznaju da je dokumenat značajno i posve aktualno iznošenje crkvene nauke te stoje uz njegove glavne teze, osjećaju stanovitu nelagodnost; u ime takvih neka budu navedeni kao kritičke pristalice ili pozitivni kritičari dokumenta: B. Häring⁹, R. A. McCormick¹⁰, J. McManus¹¹, S. O'Riordan¹¹, H. Stratton¹¹, St. Rehr¹², B. Stoeckle¹³. Oni, na primjer, iznose kako u dokumentu prevladava stručni teološki jezik, koji osobito u današnje vrijeme ne razumiju dovoljno oni koji nisu teolozi; da se raspravlja na temelju srednjovjekovnih antropoloških shvaćanja, koja su tuđa mnogim današnjim spoznajama o ljudskoj spolnosti; da se primijenjenim pojmovima nisu mogle zahvatiti i shvatiti brojne činjenice, a još manje pastoralno obraditi; nadalje da su dokazivanja mogla i trebala biti bolja, budući da zbog njih Izjava samo nedovoljno postizava svoj cilj; da je zatražen savjet samo kod predstavnika jednog jedinog smjera u moralnoj teologiji¹⁴. I biskupi su izrazili nadu kako bi uspjeh bio veći da je izlaganje bilo bolje; pokojni münchenki nadbiskup kardinal Döpfner je smatrao da Izjava ostavlja neka pitanja otvorenima, da njezin deduktivni način raspravljanja otežava razumijevanje kod mnogih čitatelja i da mnogi opažaju kako nedostaje potanja obrada raznih točaka¹⁵. Bečki nadbiskup-koadjutor Dr. Franz Jáchym se žali što »nažalost u ovom kratkom apodiktičnom dokumentu«¹⁶ nema potrebne razrade teme, a biskup iz St. Pöltena se tuži da nije bio na vrijeme obaviješten o objavljivanju dokumenta¹⁷.

Izjava PH ne želi pružiti zaokruženu spolnu etiku, ona samo hoće obraditi neke probleme koji se danas nameću (PH 6), to jest predbračni spolni odnos (PH 7), homoseksualnost (PH 8) i masturbaciju (PH 9). Dakako da ona ne može a da općenito ne prikaže značenje spolnih prijestupa za ćudorednu osobu (PH 10) kao i vrijednost čistoće za čovjeka (PH 11).

Po shvaćanju dokumenta u rješavanju tako teških pitanja nije dovoljan samo opći zakon *ljubavi i poštovanja ljudskog dostojanstva*, ako ove poimamo bez sadržaja te bi ih svatko mogao proizvoljno tumačiti. Oni će izvršiti tu zadaću ako ih obogatimo ćudoredno značajnim elementima koji su svojstveni ljudskoj naravi i ako ih konkretiziramo uz pomoć crkvene nauke (PH 4). Tako se posebice mogu naći trajna načela spolne etike, o kojima se s velikom pomnjom trudio Drugi vatikanski sabor (PH 5).

7 GS 51.

8 R. A. McCormick, *Römische Erklärung zur Sexualethik*, u *Theologie der Gegenwart* 19 (1976) 72—76, 73.

9 B. Häring, na istom mjestu (v. bilj. 3).

10 R. A. McCormick, na istom mjestu.

11 J. McManus — S. O'Riordan — H. Stratton, na istom mjestu (v. bilj. 3).

12 St. Rehr u »Gespräch mit dem Theologen«, u *Österreichisches Klerusblatt* 109(1976)43.

13 B. Stoeckle, na istom mjestu (v. bilj. 3).

14 R. A. McCormick, na istom mjestu 236 sl.

15 *Kathpress*, 16. 1. 1976, 5.

16 Na istom mjestu 3.

17 Biskup Dr. Franz Žak, *Die Wahrheit — und auch Verständnis für den Menschen*, u *St. Pöltener Kirchenzeitung*, 1. 2. 1976, 11.

1. PREDBRAČNI ODNOS

Prvo pitanje kojim se PH na početku bavi nije izvanbračni spolni odnos općenito nego jedan od njegovih posebnih oblika, *predbračni odnos*, dakle odnos partnera koji žele ući u brak (PH 7). Nerijetko tvrde ove osobe da imaju pravo na spolni odnos, budući da žele vjenčati se i u srcu nose istu međusobnu sklonost koju imaju i bračni drugovi, sklonost koja po svojoj naravi kao da nagoni na svestrano ispunjenje, dakle i na tjelesno sjedinjenje; ukratko, one kao da su vjenčane, a sam formalni čin sklapanja braka nije toliko važan. Mnogi kao daljnji razlog navode da bi još dugo morali čekati na vjenčanje te da prijeti opasnost da se bez intimnih odnosa jedan drugome otuđe¹⁸.

Nasuprot ovakvim zahtjevima ističe Izjava kako čovjek smije svoju *spolnost* u užem smislu¹⁹ *staviti u djelovanje samo u braku*: »Stoga tjelesno sjedinjenje nije zakonito ako između muškarca i žene nije sklopljena definitivna zajednica života«²⁰.

Ovo naučavanje biva potkrijepljeno onom slikom o ženidbi kako ju je pokazao Krist. Prema izjavama Svetog pisma bit kršćanske ženidbe u neraskidivoj je vezi s biti kršćanskog života općenito. Mnogi kritičari smatraju da PH ne postupa s dovoljnim oprezom kad navodi svetopisamska mjesta²¹. To može biti točno glede pojedinosti; ipak osnovne crte u poimanju ženidbe, kako se očituju u dokumentu, utemeljene su u Svetom pismu. Naime: prema Stvoriteljevoj nakani moraju muškarac i žena cjelovito pripadati jedan drugomu; stoga je nepravda ako se oni upuštaju u spolne odnose, a da ne prihvaćaju partnera cjelovito, i što se tiče vremena. Pavao upozorava kako su muž i žena po svojoj cjelovitoj vezi uzdignuti u onu ljubav kojom Krist neopozivo ljubi Crkvu (Ef 5,25—32)²². Predbračnom spolnom odnosu nedostaje cjelovitost: u njemu još nije učinjeno nešto što bi se moglo i moralo učiniti da se iskrenost i uzajamna vjernost osiguraju i zaštite od prevrtljivosti strasti i ćudljivosti, naime uzajamno prihvaćanje partnera sklapanjem braka pred društvom²³. Dakako da valja

18 Usp. I. Fuček, *Predbračni spolni odnosi*, u OŽ 28(1973)524—537, 524—526, 530; isti, *Predbračna ljubav*, Zagreb 1974. — Zadnji pokušaj opravdanja zahtijeva da društvo, uključivši i Crkvu, temeljito ispita savjest da li dovoljno pomaže mladim ljudima pri stvaranju osnovnih uvjeta kad se pripravljaju za ženidbu.

19 Čini se da se pod izrazom »genitalis actio« ne misli na spolnost u širem smislu nego na aktivnost spolnih organa kao takvih. Glede pojma »genitalnost« usp. M. Goldstein — W. McBride, *Lexikon der Sexualität*, Wuppertal — Barmen 1970, 88; G. Teichtweier, *Menschliche Geschlechtlichkeit als Weg zum Mitmenschen*, u G. Teichtweier — W. Dreier, *Herausforderung und Kritik der Moralthologie*, Würzburg 197, 319—345, 320.

20 »Zakonit« (»legitima«) se ovdje ne misli u juridičkom pogledu nego u smislu ćudoredne ispravnosti.

21 B. Häring (na istom mjestu, v. bilj. 3) zamjerava što se u upotrebi svetopisamskih tekstova očituje radikalno neuvažavanje kritičke hermeneutike: s pravom se zabacuje historicističko pretjeravanje koje smatra »da su sve ćudoredne norme samo izraz pojedine kulture i konkretnog povijesnog trenutka« (PH 5). Ipak čini se da se istovremeno tvrdi »kako u Svetom pismu nema normi koje bi bile potrebne samo u posebnom kontekstu i koje bi služile dobru osobe i društva«.

22 Njemački biskupi kažu u svom Pastirskom pismu o pitanjima ljudske spolnosti, što ga je prihvatila Njemačka biskupska konferencija na svom zasjedanju od 12. do 15. ožujka 1973. (izdanje Tajništva Njemačke biskupske konferencije, München), u br. 6: »Ljudi sjedinjeni u ljubavi neka sa zahvalnošću znaju da ih njihova ljubav želi sve dublje uvesti u otajstvo Božje ljubavi, a ne odvratiti od Boga.«

23 Pri tom se ne smije smetnuti s uma da i oni koji sklapaju brak često ne osiguravaju dovoljno svoju vezu; no greška ne prestaje biti greškom time što se počinjaju i druge greške.

drukčije suditi o nebračnom odnosu ljudi koji su u međusobnoj ljubavi odani ili koji se žele vjenčati negoli kad se radi o spolnom susretu bez ikakve obveze ili o prostituciji²⁴; ipak njihov postupak s ćudorednog gledišta nije bez prigovora: proturječno je prisvajati bračna prava kao da se je u braku, u vezi koju se nije osiguralo da se ne bi mogla jednog dana raspasti, i to baš navodeći razlog da brak još nije sklopljen²⁵.

Pavao jasno pokazuje kako se spolno ponašanje kršćanina ne smije izdvojiti iz njegova cjelokupnog kršćanskog života. Apostol vidi bit kršćanskog života u tome što ćovjek u cjelini postaje Kristov, i u svojoj tjelesnosti, dakle i u svojoj spolnosti. »Ne znate li da su vaša tjelesa Kristovi udovi?« (1 Kor 6,15). Kristu pripada onaj koji je s njime jednoga duha. »A tko se združi s Gospodinom, s njim je jedan duh« (1 Kor 6,17). »Ili zar ne znate da je vaše tijelo hram Duha Svetoga, koji stanuje u vama i koji vam je dan od Boga? Ne znate li da ne pripadate sami sebi jer ste kupljeni? Proslavite, dakle, Boga svojim tijelom!« (1 Kor 6,19 sl.). Biti kršćaninom znači pripadati Kristu cjelovito, sa svim elementima vlastite ljudskosti, znači biti prožet duhom njegove ljubavi²⁶. Muškarac i žena čine svoj spolni susret samo tada kršćanskim ako ga ugrade u ljubav kojom Krist ljubi Crkvu (Ef 5,25—32). Ono protukršćansko u bludnosti leži po Pavlu u tome što ovo spolno djelovanje protuslovi ljubavi Kristovoj, pripadnosti Kristu i Duhu Svetome; što ovakvo spolno djelovanje bježi od Gospodina te se ne da prožeti ljubavi Gospodnjom, prema zapovijedi: »Ljubite jedan drugoga kao što sam ja ljubio vas« (Iv 13,34). A ipak ćovjek treba da u cjelini pripada Gospodinu. »A tijelo nije za bludnost, nego za Gospodina, i Gospodin za tijelo« (1 Kor 6,13). »Hoću li otkinuti udove Kristove i učiniti ih udovima bludnice? Daleko od toga! Ili ne znate da onaj koji se s bludnicom združi s njom biva jedno tijelo, jer se veli: 'Oboje će biti jedno tijelo'« (1 Kor 6,16). U odnosu s bludnicom osobito se očituje što to znači kad ćovjek izuzima od ljubavi Kristove djelovanje koje ga tako duboko zahvaća kao u slučaju spolnog djelovanja. »Bježite od bludnosti! Svaki drugi grijeh koji ćovjek učini izvan tijela je; a bludnik griješi protiv vlastitog tijela« (1 Kor 6,18). Nije teško spoznati da po bludničkom općenju partneri se ne susreću u ljubavi Kristovoj. Time nije rećeno da isti nedostatak ne može prouzročiti, premda u različitim stup-

24 Usp. B. Häring, Voreheliche geschlechtliche Vereinigung? u Theologie der Gegenwart 15(1972)63—76. 65 sl.; I. Fućek, Predbraćni spolni odnosi (v. bilj. 18) 530 sl.

25 Pastirsko pismo njemaćkih biskupa 6: »Ljubav u zadnjem jedinstvu uzajamnog predanja pretpostavlja punu i trajnu životnu zajednicu muškarca i žene. Inaće ostaje ovaj tjelesni i duhovni znak sjedinjenja bez veze s ostalim životom i stoga nesavršen, ćak i neistinit. Ljubav meću spolovima se usavršava u neraskidivom obostranom pristanku, u uzajamnoj odgovornosti za vremeniti i vjećni spas«; na istom mjestu br. 12: »Kao što iskustvo pokazuje, mnoge zaruke i ljubavne veze ne dovode do braka. Ljubavnici svojim spolnim sjedinjenjem postavljaju znak braka bez braka«. B. Häring, na istom mjestu 70: »Hoće... predbrak a da se nisu prije jasno odlučili za brak«. Ovo neugodno iskustvo nije beskrijepljeno drugim, naime da u uzajamnim odnosima mnogih oženjenih osoba mnogo toga nije u redu.

26 B. M. Ahern, La santità cristiana e la carità, u L'Oss. Rom. 2./3. veljaće 1976. 2: »Ljubav (agape) o kojoj govori sv. Pavao, nije puka ljudska sklonost ili nesebićna briga za potrebe blišnjega. Činjenica da on izrićito povezuje ljubav prema blišnjemu s Božjom ljubavlju prema ćovjeku (Rim 5,5 sl.; 2 Kor 5,14) tumaći kako to da on, kad god spominje ljubav prema blišnjemu, uvijek je povezuje s vjerom (pistis), tj. s potpunim ćovjekovim predanjem Bogu ljubavi«.

njevima, da i drugi oblici spolnog djelovanja (čak i u braku) poprima krive oblike²⁷.

Pavao ima pred očima, među ostalima, kršćane koji nemaju snage za život u (Bogu posvećenoj) uzdržljivosti te ih svjetuje neka se žene, budući da je to bolje negoli gorjeti od požuda (1 Kor 7,9). Radi obrazloženja valja paziti na ono što je apostol malo prije rekao: »Zbog pogibli od bludnosti neka svaki ima vlastitu ženu i svaka vlastitog muža« (1 Kor 7,2). Spolni susret u ljubavi Kristovoj moguć je po Pavlu jedino u braku, budući da se muž i žena cjelovito prihvaćaju samo u trajnom zajedništvu i na taj način uzajamno iskazuju trajnu ljubav Kristovu prema svojoj Crkvi (usp. Ef 5,25—32); sve spolne aktivnosti izvan braka sadrže stanovit nedostatak.

Kao dokaz da je Crkva uvijek tako držala, Izjava navodi neke tekstove crkvenog učiteljstva²⁸. B. Häring zapaža nedostatak kritičke hermeneutike pri upotrebi ovih tekstova u PH²⁹. Kad ih se pobliže ispita, oni doista imaju različitu vrijednost; ipak oni se slažu u osudi raznih oblika spolnih odnosa izvan braka.

Prema PH nauka Crkve o dopustivosti spolnog odnosa samo unutar braka je obilno potvrđena razmišljanjima ljudske mudrosti i svjedočanstvom povijesti. Baš da bi se potkrijepila ova izreka bilo bi poželjno da je sama Izjava za to donijela dokaze; nije nemoguće naći ih.

Kad se želi opravdati predbračni odnos međusobnom ljubavi partnera, dokumenat ističe kako baš ljubav, shvaćena u dovoljnoj dubini, zahtijeva pretpostavku braka. Da bi se mogla razviti sposobnost spolnog sjedinjenja da služi pažljivoj bračnoj ljubavi i rađanju iz ljubavi, moraju se partneri cjelovito prihvatiti, ne samo u njihovu uzajamnom sporazumijevanju nego i pred društvom (pred državom; za vjernike: pred Crkvom), koje sa svoje strane potvrđuje i štiti ovaj životni savez, brak; u punini izražavaju partneri svoj uzajamni »da« samo kad se daruju i obvezuju i pred društvom. B. Stoekle pokazuje nedostatak svakog izvanbračnog odnosa: »Ono što nedostaje je socijalizacija koja se u svakom slučaju nameće ljudskoj spolnoj zajednici. Tek u braku koji nadilazi krug samog para i sadrži elemente koji se osim toga tiču i društva, zatvoren je krug pretpostavki koji najbolje može omogućiti čuvanje i udomaćenost spolnog susreta«³¹.

27 Izraz bludnost (porneia), kako se upotrebljava u Svetom pismu, ne pokazuje uvijek na koje se konkretno djelovanje misli (Mt 15,19; 1 Kor 6,9; 10,8; Gal 5,19; Ef 5,3,5; Kol 3,5; 1 Tim 1,10). Da time nije označen samo preljub, kako se ponekad tvrdi, proizlazi iz činjenice da se više puta oboje spominju jedno uz drugo (Mt 15,19; 1 Kor 6,9; Heb 13,4). Kao posebni oblici porneje spominju se u Novom zavjetu homoseksualno djelovanje (Jd 7) i rodoskrvrnuće; ovo posljednje je označeno ne kao običan nego kao osobito težak oblik porneje (1 Kor 5,1). Bludnost dakle u Novom zavjetu nije jednostavno izjednačena s preljubom, homoseksualnim djelovanjem i rodoskrvrnućem. — Usp. I. Fuček, Predbračni spolni odnosi (v. bilj. 18) 529 sl.

28 D 835.1367.2045; Pijo XI., Casti connubii, AAS 22(1930)558.

29 B. Häring, Reflexionen (v. bilj. 3) 117.

30 Njemački biskupi primjećuju u svom pastirskom pismu (v. bilj. 22) 6 sl. kako »spolna veza nije samo privatna stvar za dvoje ljudi nego ona uključuje i društveno usmjerenu moć; o tome su znanosti stekle nove spoznaje. Stoga ne može biti sporedno ni za društvo ni za Crkvu kako ljudi ostvaruju ove odnose. Tako u svim kulturama, društvenim oblicima i vjerama nalazimo određena pravila za zajednički život muškarca i žene... Konačno kad se bračno predanje izvrši prije nego se daje obvezatan pristanak, zaboravlja se na činjenicu da je potrebno sklapanje braka pred Bogom i ljudima da bi ljubav što je dvoje ljudi nose bila doista trajna« (na istom mjestu 12 sl.).

31 B. Stoekle, na istom mjestu (v. bilj. 5) 261; usp. H. Rotter, Konflikte um das Leben, Innsbruck 1976, 15—24; I. Fuček, Predbračni odnosi 525—526.

Cjelovita povezanost je od krajnje važnosti za uspjeh u samoj zajednici između muža i žene i za dobro njihove obitelji; ona čini brakove i obitelji blagoslovom za cijelo ljudsko društvo. Ovu spoznaju potvrđuju često i negativna iskustva s predbračnim odnosom: više ili manje nedostaje mu cjelovito prihvaćanje partnera i punina njihove veze³². Stoga je shvatljivo da se, na primjer, želi isključiti rađanje djece, kako se to naglašava u Izjavi.³³ Time se (dakako da ne samo time) ljubav očitovana u ovakvu odnosu, koja bi navodno bila jednaka bračnoj ljubavi, u stvarnosti razlikuje od ove: ona ne može dozrijeti do roditeljske ljubavi, kako bi to trebala; a ako se pojavi dijete, ono mora često trpjeti zbog nezrelosti i nepostojanosti veze svojih roditelja.³⁴

Može se dopustiti da se predbračni spolni odnos partnera koji su se odlučili na ženidbu u moralnom pogledu znatno razlikuje od spolnih odnosa među onima koji ne misle na neku vezu ili možda samo na vrlo površnu³⁵. Kakve god razlike valjalo činiti u pojedinim slučajevima, *predbračni odnos nije bez ćudorednih prigovora te se ne smije odobravati*³⁷. To je cilj dokumenta PH u ovom pitanju.

2. HOMOSEKSUALNOST

Obrađujući problem homoseksualnosti PH usvaja razlikovanje, danas većinom udomaćeno, o nepravoj i pravoj homoseksualnosti³⁸. Time Izjava koristi uspjehe znanosti o čovjeku, što se često zahtijeva.

Kao nepravda homoseksualnost pojavljuje se često erotska privlačnost vlastitom spolu kod mladeži ili u kasnijim situacijama kad nema prilike za heteroseksualni odnos. Kao moguće uzroke Izjava navodi, među ostalim, krivi odgoj, nedostatak spolne zrelosti i loš primjer³⁹. Radilo bi se dakle o teškoći razvoja ili o manjkavoj pojavi. U kasnijoj razvojnoj fazi ili kad se promijeni situacija ovakvi homoseksualci često se obraćaju prema drugom spolu; njihova (fakultativna, prigodna) homoseksualnost proizlazi kao izlječiva.

32 Usp. I. Fuček, na istom mjestu 526 sl. 534 sl.

33 Kako izjavljuje Drugi vatikanski sabor, ne samo ustanova braka nego i bračna ljubav su usmjerene prema rađanju i odgajanju potomstva i u tome nekako nalaze svoju krunu (GS 48). »Djeca su, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja« (GS 50). — Usp. I. Fuček, na istom mjestu 527—529.

34 Ako se s ovog gledišta daje do znanja da su partneri odgovorni za sebe i za možebitnu djecu, ipak se pri tom ne smije smetnuti s uma velika odgovornost društva da stvori nužne preduvjete za zrele brakove i obitelji mladih ljudi. »Zato svi oni koji imaju neki utjecaj na zajednice i socijalne skupine treba da efikasno doprinesu promicanju dobrobiti braka i obitelji« (GS 52).

35 Njemački biskupi priznaju (na istom mjestu 12; v. bilj. 22) da se spolni odnos među onima koji namjeravaju sklopiti ženidbu znatno razlikuje od »neosobnog i nevezanog spolnog odnosa kao pravog oblika bludnosti«.

36 Usp. u pastirskom pismu njemačkih biskupa 11—15 »Upute glede razvojnih faza i životnih situacija uvjetovanih spolnošću«.

37 B. Häring, Reflexionen (v. bilj. 3) 116: »Moramo se oštro suprotstaviti sklonosti mladih ljudi za nekontroliranim spolnim vezama«.

38 Usp. G. Roth — K. Hörmann, Homosexualität, kod K. Hörmann, Lexikon der christlichen Moral², Innsbruck 1976, 817—826; I. Fuček, Spolnost u službi ljubavi, OZ 30(1975) 131—146, 137—141.

39 O teškom pitanju kako nastaje usp. I. Fuček, Spolna patologija i kršćanski život, u OZ 31(1976)4—35, 18—20.

Drugi oblik homoseksualnosti, označen kao pravi, čini se da zahvaća dublje: u njoj je privlačnost prema vlastitom spolu spojena s odbojnošću (čak do gnušanja) prema drugom spolu. Ona izgleda tako ukorijenjena u psihofizičkoj strukturi odnosno čovjeka (»konstucionalna«) da pruža dojam kao da je prirodna (PH govori o prirodnom nagonu), no ona se vjerojatno dađe protumačiti kao zaostajanje u spolnom dozrijevanju (kao pokušaj tumačenja PH upućuje na prirodenu patološku sklonost). Spolni razvoj morao bi naime voditi od okrenutosti u sebe (autoerotika) prema odnošenju s drugim (heteroerotika)⁴⁰; u odnosu prema partneru istog spola ostaje čovjek bliži sebi negoli kad se obraća osobi drugog spola. U svakom slučaju čini se da ovakvo stanje onemogućava drugi način spolnog djelovanja osim homoseksualnog te se stoga govori o »obvezatnoj« homoseksualnosti. PH zna da se takvi homoseksualci često smatraju neizlječivima.

Budući da ljudi ove druge grupe moraju po svoj prilici zauvijek živjeti u svom stanju, oni stavljaju pastvu pred još teže probleme negoli pripadnici prve grupe. Dušobrižnik svakako ne smije prenapro strpati homoseksualce u grupu »neizlječivih«; ni u kojem slučaju ne smije se pokazati nemoćnim. Dokument ističe njegovu zadaću da se s razumijevanjem za njih zauzme i da ih jača u nadi kako i oni mogu dati smisao svom životu: čak i kad se ne mogu osloboditi svoje sklonosti (sva pitanja o tome ne mogu se riješiti), ipak oni je mogu toliko nadvladati da mogu izaći iz svoje odvojenosti i živjeti u društvu; upravo društveno zalaganje može im pomoći da ispune svoj život. Dušobrižniku se može nametati pitanje do kojeg stupnja ponašanja ih on može voditi s obzirom na njihove konkretne mogućnosti; u mnogo slučajeva bit će postupanje po načelu o manjem zlu ono što je trenutno najuspješnije⁴¹.

Osobito je škakljivo pitanje o *krivnji* homoseksualca. Ne smije se smetnuti s uma razlikovanje između homoseksualne sklonosti i homoseksualnog djelovanja. Homoseksualna sklonost može biti u čovjeku bez ikakve njegove krivice i on je može osjećati kao težak udes; drugi je mogu izdržati sa stanovitom odgovornošću. Mnogi su pod većim ili manjim pritiskom svojih sklonosti koje ih navode na homoseksualno djelovanje, dok drugi nisu za svoje spolne čine manje odgovorni od heteroseksualnih osoba. Izjava (PH 8) stoga veli da o pitanju krivnje valja suditi razborito, i primjećuje kako nisu svi koji trpe zbog ove anomalije osobno za nju odgovorni⁴². Prema S. O'Riordanu⁴³ PH se služi tradicionalnom metodom izlaganja apstraktnih čudorednih načela i njihovih zaključaka; ipak valjalo bi da se dopunski primijeni personalistička metoda, koja u čudorednom vrednovanju uključuje sve čimbenike pojedine situacije neke osobe (metoda koja se već dosada velikim dijelom primjenjivala u pastoralnoj teologiji).

40 Usp. Pastirsko pismo njemačkih biskupa (v. bilj. 22) 5; R. Affemann, *Geschlechtigkeit und Geschlechterziehung in der modernen Welt*, Gütersloh 1970, 183, povodeći se za S. Freudom; I. Fuček, *Spolna patologija* 18.

41 Usp. O'Riordan, na istom mjestu (v. bilj. 3) 232; K. Demmer, *Entscheidung und Verhängnis. Die moraltheologische Lehre von der Sünde im Licht christologischer Anthropologie*, Paderborn 1976, 170–177: »Das Mögliche als Mass des Tuns«.

42 U ovom pogledu priznaje B. Stoeckle (na istom mjestu 261, v. bilj. 5) da Izjava sadrži »visoku mjeru spremnosti za sporazumijevanje«.

43 S. O'Riordan, na istom mjestu (v. bilj. 3) 232 sl.

No na temelju pastoralnog razumijevanja, a u suprotnosti s trajnom naukom Crkve i čudorednim osjećanjem kršćanskog puka (PH na žalost ne donosi za to potvrde), mogli bi se povući krivi zaključci sve do odobravanja homoseksualnih čina osoba s homoseksualnim sklonostima, tvrdeći da su oni u skladu s njihovom naravi. Spoznaje dubinske psihologije pokazuju homoseksualno djelovanje kao izraz spolnosti koja nije našla svoj smisao, i kao radnju koja je u stanju da pridonese fiksiranju takve spolnosti ili da tako usmjeri; takva spolnost priječi dozrijevanje spolnosti u osposobljavanju za bračnu ljubav i za dijete kao njezinu krunu. Stoga PH (8) naglašava da prema objektivnom moralnom poretku homoseksualnim odnosima nedostaje nužno i bitno usmjerenje i da ih Sveto pismo označuje kao teške stranputice, čak kao kobnu posljedicu zabacivanja Boga. Oskvrnitelje dječaka Pavao ubraja među bezbožnike (1 Tim 1,10) koji nemaju udjela u Kraljevstvu Božjem (1 Kor 6,10); on smatra blud s osobom istog spola kao sramotnu strast i elemenat duboka čovjekova otpada od Boga (Rim 1,24—27). No mnogi egzegeti misle da je Pavlu pri tom pred očima homoseksualno djelovanje koje je slobodno izabrano a ne homoseksualna osobina, o kojoj on nije ništa znao. R. A. McCormick kritizira da se u PH nije na to dovoljno pazilo, ali dodaje: »I ovdje ja nisam protiv osude homoseksualnosti kao takve nego protiv mišljenja da se za to možemo neposredno pozivati na mjesto u poslanici Rimljanima«.

Izjava priznaje da nisu svi homoseksualci osobno odgovorni za svoje homoseksualne radnje, ali upozorava na opasnost da se pređe granica: zbog razumijevanja za položaj homoseksualaca i iz obzira prema njima ne smije se upasti u paušalna ispričavanja i moralna opravdavanja, u tom smislu da bi se njihovi homoseksualni odnosi i radnje smatrali čudoredno ispravni i odobrali. B. Haring zapaža kao znak krize: »Homoseksualnost slave kao napredak. Skupine homoseksualaca uznose se kao proroci protiv statusa quo« te naglašava: »Mora se jasno reći da su slobodno homoseksualno djelovanje te slobodno i svjesno samozadovoljavanje moralno zlo«⁴⁴.

3. MASTURBACIJA

I glede *masturbacije* dokument preporučuje da se prihvati pomoć moderne *psihologije* (PH 9). Njezine sigurne spoznaje mogu pomoći da se dođe do uravnoteženog suda o odgovornosti onoga koji se samozadovoljava i o pravilnom dušobrižničkom postupku s njime. Psihologija pokazuje da nije ispravan sud »Svaki koji se samozadovoljava čini subjektivno težak grijeh«. Potrebna sloboda u odlučivanju može biti umanjena u adolescenciji, a ponekad i kasnije, zbog nedostatka zrelosti ili duševne ravnoteže ili zbog stečene navike. S druge strane PH nastupa protiv paušalnog suda da općenito čovjeku nedostaje ona odgovornost bez koje nema teškog grijeha; time je krivo shvaćena čovjekova sposobnost čudorednog djelovanja. Dokument označuje kao pogrešna ona tumačenja koja žele koris-

43a R. A. McCormick, na istom mjestu (v. bilj. 8) 74.

44 B. Häring, *Reflexionen* (v. bilj. 3) 116. — Slično B. Stoeckle, na istom mjestu (v. bilj. 5) 260: »Tako homoseksualnost i masturbacija ne mogu svojatati da budu potvrđeni i zakoniti izražajni oblici spolnog ponašanja«. — Usp. I. Fuček, *Spolna patologija* 34.

titi psihološke (i sociološke) podatke da prikažu masturbaciju kao normalnu (bez ćudoredne greške) pojavu spolnog dozrijevanja, kao da je učestalost ponašanja dokaz za njegovu ćudorednu ispravnost i kao da se može pretpostaviti prava i teška krivnja samo u slučaju kad se netko posve promišljeno predaje nasladi kojom se sasvim uvlači u sebe (stoga i naziv »ipsacija«), jer se ona samo tada — kako to neki zastupaju — posve protivi glavnom cilju u upotrebi spolne moći, to jest ljubavnom sjedenju dviju osoba različitog spola.

U PH vodi se nadalje računa o sociološkim istraživanjima glede učestalosti masturbacije. Zabacuje se pokušaj da se učestalost događaja izjednači s ćudorednom ispravnošću (da se ono što je statistički normalno proglasi i ćudoredno normalnim; ovom pokušaju suprotstavio se već Pavao VI. u adhortaciji QUINQUE IAM ANNI). I ćudoredno neispravni načini postupanja mogu se nadaleko širiti. Učestalost masturbacije mora se promatrati zajedno s ćovjekovom slabosti nakon izvornog grijeha; zajedno s gubitkom smisla za Boga; zajedno s ćudorednom pokvarenošću koja nastaje komercijalizacijom poroka na spolnom području; zajedno sa zapuštanjem stida kao zaštite. Ako i vjernici ponekad ili češće podlegnu pritisku ovakvih utjecaja, to još nije dokaz za ćudorednu ispravnost masturbacije.

Izjava podsjeća na naučavanje i pastoralnu praksu Katoličke Crkve, koja drži da je masturbacija težak prekršaj ćudorednog poretka (radnja koja se po sebi teško protivi ćudorednom poretku). Kao dokazi u prilog da ova katolička nauka počiva na dugoj i trajnoj tradiciji, navode se neke izjave crkvenog učiteljstva⁴⁵. Neki kritičari primjećuju da je niz prekratak da bi mogao dokazati stalnu tradiciju⁴⁶, i da se tu nalaze crkvene izjave koje su problematične, kao npr. odobrenje koje je Lav IX.⁴⁷ dao knjizi Petra Damijanija Liber Gomorrhianus, a koja u spolno-pedagoškom pogledu nerazborito prestroga, kao i nekim teolozima⁴⁹ sumnjiva osuda masturbacije što se vrši radi dobivanja sperme u medicinske svrhe, a koju su izrekli sv. Oficij⁵⁰ i Pijo XII⁵¹. Ipak sve ove izjave crkvenog učiteljstva pokazuju shvaćanje da masturbacija po svojoj naravi nije neka neznatna ćudoredna pogreška te da stoga ćudoredno nije dopuštena.

PH (9) priznaje da su prijašnji teolozi htjeli dokazati grešnost masturbacije na temelju bioloških i filozofskih argumenata za koje se kasnije ispostavilo da su neodrživi. Iako se spoznala neuporabivost ovih argumenata, time nije nikako dokazano da se masturbaciji nema što prigovoriti s ćudorednog gledišta. Upravo pomoću modernih znanosti o ćovjeku može se doći do uravnoteženog suda o njoj⁵². Evangelički teolog i psihoterapeut Rudolf Affeman pokazuje kako ćovjek općenito a osobito u svojoj spolnosti treba da dozrijeva »od sebeljublja prema ljubavi za drugoga«⁵³;

45 D 687 sl. 2149.3684; govori Pija XII. 8. listopada 1953. i 19. svibnja 1956.

46 B. Häring, Reflexionen (v. bilj. 3) 117 nalazi da ovdje PH »neproblemski tvrdi kako postoji neprekinuta tradicija«.

47 D 687 sl.

48 Usp. B. Häring, na istom mjestu 121.

49 Usp. M. Vodopivec, Samenuntersuchung, u LThK IX 296; B. Häring, na istom mjestu 119.

50 D 3684.

51 Govori Pija XII., v. bilj. 45.

52 Usp. I. Fuček, Spolnost u službi ljubavi (v. bilj. 38) 137—141.

53 R. Affemann, na istom mjestu (v. bilj. 40) 183.

u svjetlu ove spoznaje masturbacija nije samo izraz usmjerenosti prema sebi nego ona može čovjeka privezati uza se, dakle priječiti ga u tome da postane sposoban za ljubav prema osobi drugog spola kao i prema njihovoj kruni u djetetu⁵⁴. Nedostatak masturbacije jedva je u tome da bi prouzročila tjelesne ili duševne bolesti⁵⁵, nego u sprečavanju rasta osobne ljubavi⁵⁶. Pojedini čin masturbacije ne mora počinuti veliko zlo, ipak on disponira za učestalost i time za sebičnu fiksiranost na nezreli spolni užitak, koji priječi dozrijevanje osobe.⁵⁷ Na takvo obrazloženje navodi dokument kad kaže da upotreba spolne moći odgovara čudorednom poretku samo u takvom odnosu spolova koji ostvaruje pun smisao spolnosti i kako ga naučava Drugi vatikanski sabor, naime »uzajamno predanje i rađanje dostojno čovjeka u istinskoj ljubavi«⁵⁸. Nadalje, slobodna spolna aktivnost ima svoje mjesto samo u okviru ovakvih odnosa; slobodna upotreba spolne moći izvan ispravnog bračnog odnosa protivi se svojoj svrsi, i to je glavni razlog zašto se smatra da se masturbacija protivi čudorednom poretku.

U vrednovanju masturbacije kao radnje koja se protivi čudorednom poretku PH (9) se poziva, osim na crkveno učiteljstvo, i na *čudoredno osjećanje vjernika*, po kojem bi masturbacija bila bez oklijevanja osuđena. No izjava ne kaže kako da se ovo čudoredno osjećanje bez prigovora uspostavi i kako da se razluči od protivnih težnji⁵⁹.

Nadalje Izjava se u svom vrednovanju masturbacije poziva na Sveto pismo. Ona priznaje da je jedva moguće jednoznačno i poimence naći masturbaciju među onim grijesima koje Sveto pismo osuđuje, ali ona ipak smatra ispravnim shvaćanje crkvene tradicije, po kojemu je masturbacija uključena tamo gdje Novi zavjet govori o »nečistoći« ili »bestidnosti« ili o drugim manama protiv čistoće i uzdržljivosti. Ovo dokazivanje posve ne uvjerava i trebalo bi ga dopuniti⁶⁰. Bilo bi bolje reći da masturbacija pripada drugim konkretnim problemima koji se u Svetom pismu izričito ne spominju, ali se tamo nalazi podloga za njihovo rješenje⁶¹.

- 54 Narcisizam = spolno uživanje na temelju automatskog uzbuđenja vlastita tijela.
- 55 Primjeri takvih tvrdnji s medicinske strane kod St. Marcus, *The Other Victorians. A Study of Sexuality in Mid-Nineteenth Century England*, London 1970, 12–25.
- 56 M. Benzo, *Giudizio morale e trattamento pastorale*, in L'Oss. Rom. 22./23. ožujka 1976, 1: »Negativno vrednovanje autoerotizma, tradicionalno u katoličkoj teologiji, ima svoj najčvršći temelj u nepotpunom i nezadovoljavajućem značaju samotne spolnosti.« »Spolnost postizava svoj smisao i svoju puninu samo na razini pripóčivanja«.
- 57 H.-J. Müller, *Moralverkündigung und Normenbegründung unter besonderer Berücksichtigung des sexuellen Verhaltens*, kod F. Schlösser, *Moral braucht Normen*, Limburg 1970, 124: »Samozadovoljenje je pokušaj da se spolnost dovede do ispunjenja samom sobom. On mora nužno propasti, budući da je spolnost usmjerena prema drugoj osobi.« Dubinska psihologija je u neku ruku ponovno otkrila da je odricanje naglog nagonskog zadovoljenja važno za dozrijevanje ličnosti; usp. R. Affemann, na istom mjestu (v. bilj. 40) 144–147; A. Mitscherlich, *Die Unfähigkeit zu trauern*, München 1969, 290; Pastirsko pismo njemačkih biskupa (v. bilj. 22) 9.
- 58 GS 51.
- 59 Dubinski psiholozi zapažaju kako je masturbacija općenito povezana s osjećajem krivnje. Oslanjajući se na C. G. Junga, R. Affeman (na istom mjestu 150 sl.) poima ovaj osjećaj krivnje kao znak da čovjek odstupa od modela poretka koji upravlja njegovim razvojem, da se osjeća krivim u nastajanju vlastite osobe. — O tome kako primitivni narodi zabacuju masturbaciju usp. R. Mohr, *Die christliche Ethik im Lichte der Ethnologie*, München 1954, 152.
- 60 Usp. B. Häring, *Reflexionen* (v. bilj. 3) 117.
- 61 Pastirsko pismo njemačkih biskupa (v. bilj. 22) 9: »Iako Sveto pismo ne sadrži izdane nauke o spolnom ponašanju, ono ipak donosi važne izreke o našim pitanjima.«

Vrednujući masturbaciju kao težak poremećaj ćudorednog poretka, PH (9) se suprotstavlja mišljenju da se ovdje općenito radi o *neznatnom činu* koji nikad ne bi mogao postati *teškim grijehom*. S druge strane, Izjava se čuva tvrdnje da svaki koji se samozadovoljava *uvijek teško griješi*⁶². Oprezno ograničava se ovaj sud na slobodnu upotrebu spolne moći; ona očito smatra mogućim da nekad (ili često) nedostaje takva sloboda. Mora se računati s time da je masturbacija u mnogo slučajeva simptom nekog poremećaja u osobi koji nije spolne naravi te da je se može pravilno shvatiti i izliječiti tek kad se uoči ovaj poremećaj i poduzmu odgovarajuće mjere. Za krivnju čovjeka pri pojedinom činu masturbacije važno je koliko je on odgovoran za pozadinsku usmjerenost prema sebi ili poremećaj; koliko on shvaća da se mora odricati nagonskog djelovanja koje je okrenuto prema sebi; koliko je on za to sposoban i koliko on može nešto učiniti da bi se izliječio eventualnog poremećaja svoje ličnosti. Za djecu i mlade masturbacija će velikim dijelom imati značaj teškoće, svojstvene njihovoj dobi, u svladavanju prodirajućeg nagona, a manje će biti neko grešno ponašanje. Stoga općeniti sudovi o krivnji ili nekrivnji nisu na mjestu⁶³.

Tako PH (9) upućuje dušobrižnika neka, u stvaranju primjerenog suda u konkretnim slučajevima, ne pazi samo na pojedini čin nego i na cjelokupno uobičajeno ponašanje čovjekovo, na to da li se trudi općenito za ljubav i pravednost a posebice za čistoću. Onaj komu je pružiti savjet ili mu je na brizi čovjek s ovom teškoćom, neka je ne dramtizira i neka ga ne plaši, nego neka nastoji da mu pomogne kako bi sredio svoju osobu u odnosu prema drugima. On dakako ne bi pružio dobre usluge onomu koji mu je na brizi kad bi pokušao ispričati njegove osjećaje krivnje, tvrdeći kako masturbaciji uopće nema prigovora⁶⁴. Još je gori promašaj kad se mladog čovjeka upravo potiče na masturbaciju, tvrdeći da je ona normalna u smislu ćudoredne ispravnosti ili bez prigovora ili čak da koristi potrebnom uvježbavanju spolnosti⁶⁵. Očita je nakana dokumenta PH da odvrati od omalovažavanja ili čak preporučivanja masturbacije⁶⁶.

4. TEŠKI GRIJEH

Ne malu opasnost za ćudoredno držanje osobito mlakih kršćana na području spolnosti vidi Izjava (PH 10) u današnjoj težnji da se u konkret-

62 B. Stoeckle, na istom mjestu (v. bilj. 5) 261: »Nikako se ne može svaki čin samozadovoljavanja proglasiti teškom pogreškom«; pogrešne radnje ne smiju se prosuđivati usamljeno nego uvažavajući opće moralno usmjerenje pojedine osobe.

63 Usp. Upozorenje sv. Oficija od 15. 11. 1961, AAS 53(1961)571. — B. Häring, Reflexionen 125, ustaje protiv »pretpostavke smrtnog grijeha«.

64 R. Affemann (na istom mjestu 149, v. bilj. 40) veli na temelju psihoterapeutskog iskustva da se ovakvim ispričavanjem osjećaj krivnje samo pomiče u nesvjesno; ne smije ga se ispričavati nego ublažiti, budući da on pokazuje zaostajanje čovjeka u razvojnom redu i spolnost otuđenu svojoj svrsi.

65 Problem je nabacio St. Pfürtnner, Moral — Was gilt heute noch? Erwägungen am Beispiel der Sexualmoral⁸, Einsiedeln 1972, 27.

66 Pastirsko pismo njemačkih biskupa (v. bilj. 22) 11: »Ni samozadovoljavanje se ne može prihvatiti kao naravno spolno djelovanje. Mladić koji se s time bori mora spoznati da mu je prerasti ovo razdoblje.« Usp. H.-J. Müller, na istom mjestu (v. bilj. 57) 125; A. Mitscherlich, na istom mjestu (v. bilj. 57) 290; G. Teichtweier, na istom mjestu (v. bilj. 19) 342; K. F. M. Pole, Die Rolle des Arztes in der Sexualerziehung, u Arzt und Christ 18 (1972)151—164.

nom životu ljudi daje malo prostora *stvarnosti teškog grijeha*⁶⁷ koji čovjeka odjeljuje od Boga ili da ga se uopće poriče.

Ovim smjerom može poći tvrdnja da onaj grijeh koji čovjeka dijeli od Boga, tj. smrtni grijeh, nastaje samo po *osnovnom opredjeljenju* koje čovjek težinom svoje cjelokupne osobe poduzima protiv Boga i bližnjega, naime izravnim i izričitim odbijanjem Božjeg poziva ili potpunim i promišljenim uskraćivanjem bratske ljubavi iz sebičnosti. Takozvane rubne radnje, koje često nastaju iz navike, većinom ne bi uključivale izbor temeljnog opredjeljenja; one bi ga mogle oslabiti ali ne promijeniti, te stoga ne bi mogle imati oznaku smrtnih grijeha. Prijestupe čudorednog poretka na spolnom području valjalo bi smatrati rubnima, jer oni općenito ne nastaju nakon razmišljanja i slobodne odluke nego pod utjecajem strasti, slabosti i nedostatka zrelosti, štoviše i krivog mišljenja da se baš na ovaj način može očitovati ljubav prema bližnjemu, i pod pritiskom društvenih prilika.

PH (10) priznaje da je čovjekovo čudoređe određeno temeljnim opredjeljenjima,⁶⁸ ali poriče da bi pojedinačne radnje pri tom bile bez značenja. U čudorednom životu imamo naime razvoj: pojedinačne radnje mogu ne samo pripravljati temeljno opredjeljenje nego u pojedinačnoj radnji se konačno može pokazati ona odluka koja vodi do preokreta. Stoga dokument smatra neistinitom tvrdnju da se i pojedinačnim radnjama ne bi mogao počinuti teški grijeh.

Nadalje Izjava raspravlja o tvrdnji da se može *teško sagriješiti samo povredom ljubavi*. Ona dopušta da je svaki smrtni grijeh protiv zapovijedi ljubavi, ali primjećuje da se to ne smije tako shvatiti kao da čovjek samo tada teško griješi kad samu zapovijed ljubavi formalno i izravno zabacuje, tj. neće da ona postoji; za to, međutim, dovoljno je svako promišljeno ponašanje koje u teškoj stvari, dakle znatno, griješi protiv čudorednog zakona, budući da čudoredni zakon želi služiti ostvarenju prave ljubavi te je stoga u suprotnosti s ljubavi ako ga se krši⁶⁹. Po Kristovim riječima svaka je zapovijed znak ljubavi (Mt 22,38.40) te čovjek mora držati zapovijedi (Mt 19, 16—19) da bi postigao život vječni (u Bogu); tko dakle ne drži zapovijedi, koje su upute za ostvarenje ljubavi, time se ujedno uskraćuje ljubavi te nije na životu nego daleko od Boga.

Nije teško uvidjeti da područje spolnosti nije od male važnosti za razvoj kršćanske osobe te da stoga povreda čudorednog poretka znatno ugrožava baš ovu osobu. Tako se je stvorilo uvjerenje, na koje podsjeća PH (10), da

67 Kao što se čini, PH ne slijedi razlikovanje između teškog i smrtnog grijeha, kako to predlažu neki noviji moralisti, nego ih kao i dosada izjednačuje. U najnovije vrijeme kritizira ovo razlikovanje K. Demmer, na istom mjestu (v. Bilj. 41) 186.

68 B. Stoeckle, na istom mjestu (v. bilj. 5) 261: »Ako se želi postići realističko vrednovanje, nije moguće a da se ne uzme u obzir cjelokupno čudoredno usmjerenje, dakle opći čudoredni smjer pojedine osobe.« — K. Demmer, na istom mjestu, ponovno ističe prednost osnovnih stavova pred konkretnim radnjama.

69 Usp. I. Fuček, Kršćanska etika u pokoncilskom previranju. Zagreb 1976, 19: »Degradacija ljubavi i seksualnosti«. — Kao što navodi H. Rotter, na istom mjestu (v. bilj. 31) 84 sl., i sa stajališta personalnog mišljenja (različitog od čisto objektivnog ili zakonskog) dadu se postaviti u praksi uporabljivi kriteriji glede smrtnog i lakog grijeha. »Stoviše, to će biti isti kriteriji koje je navodila i tradicionalna moralna teologija, tj. pitanje jasne spoznaje, slobodne volje važne stvari. No glede ovih pojmova bit će danas potrebno novo tumačenje«.

se u čudorednom redu spolnosti radi o tako važnim vrednotama za ljudski život da je *svaka izravna povreda ovog reda objektivno teška*.

No valja se upitati što zapravo znači ova rečenica. U njoj je skrivena realistička prosudba da spolno doživljavanje duboko pogađa čovjeka te da je svaka prava zloupotreba na ovom području kadra ozbiljno ugroziti oblikovanje života prema nalogu osobne ljubavi. Ipak ostaje pitanje da li je svaka takva zloupotreba po sebi teška. Valja svakako razlikovati između same spolnosti i stvari koje je okružuju, između samog spolnog poretka i njegova izvanjskog obrambenog bedema, urednog ponašanja u izvanjskim pojavama. Pod izravnom povredom, koju valja držati teškom, misli se na samo djelovanje spolne moći u suprotnosti s čudorednim poretkom a ne na slabosti u svladavanju rubnih pojava, koje mogu biti više ili manje teške.

Osim toga tvrdnjom da je teška svaka izravna povreda spolnog čudoreda radi se o vrednovanju objektivnog sadržaja takve greške. U tom smislu PH (10) navodi više izjava crkvenog učiteljstva o teškoj grešnosti izvanbračnog spolnog odnosa⁷⁰ i masturbacije⁷¹ kao i osudu neke tvrdnje sa strane Aleksandra VII.⁷² i ocjenu spolnih grijeha u HV 13 i 14. Ako pregledamo ove izjave učiteljstva, možemo doći do zaključka da one ne označuju općenito svaku spolnu grešku kao tešku nego uvijek određene greške. Aleksandar VII. je posebice osudio tvrdnju da se može zastupati mišljenje da su samo laki grijeh poljupci izvršeni radi tjelesnog ili čutilnog užitka, makar bila isključena opasnost daljnjeg pristanka i polucije; razlog zašto je papa zabacio ovu tvrdnju vjerojatno je u tome što bi ona mogla značiti da takav poljubac nije nikada smrtni grijeh; osuda ne mora značiti da je takav poljubac uvijek smrtni grijeh. Konačno valja imati na pameti da HV 13 i 14 označava neke radnje spolnog područja kao u suprotnosti s čudoredem, iako nije upotrijebljen izraz »teški grijeh«⁷³. Tako čini se da navedene izjave crkvenog učiteljstva nisu dostatne da bi se moglo dokazati kako je bez iznimke težak grijeh svaka apsolutna zloupotreba koja je počinjena bez umanjene ubrojivosti. K.-H. Kleber je poduzeo iscrpno istraživanje »De parvitate materiae in sexto«; on bilježi kao rezultat da se ne da dokazati da ima papinskih odluka protiv Parvitas materiae, tj. protiv mogućnosti samo lake grešnosti nekih spolnih prekršaja, a na te navodne odluke su se češće pozivali⁷⁴.

Ali i oni teolozi koji i nadalje uče da je objektivno težak grijeh svaki pravi spolni prekršaj, priznaju da ostvarenje takve činjenične slike još ne dokazuje subjektivno tešku krivnju počinitelja.⁷⁵ Osobnom (formalnom) teškom grijehu pripada slobodno izvršenje, koje opet pretpostavlja odgovarajuće (vrijednosno) poimanje. Svako umanjeno slobodnog izvršenja

70 V. bilj. 28.

71 V. bilj. 45.

72 D 2060.

73 Usp. B. Häring, Reflexionen (v. bilj. 3) 125.

74 K.-H. Kleber, De parvitate materiae in sexto. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Moraltheologie, Regensburg 1971; usp. B. Häring, na istom mjestu 118.

75 B. Häring kritizira (na istom mjestu 118) kako tvrdnja o objektivno teškoj grešnosti zavodi na opće prihvaćanje »da je i subjektivno smrtni grijeh«.

umanjuje težinu grijeha ili ga posve dokida (kad savjest manjkavo spoznaje, kad je svijest pomračena, u nehotičnom strastvenom uzbuđenju)⁷⁶.

Nadalje pri izravnoj povredi spolnog čudoređa valja uzeti u obzir cjelokupno držanje djelatelja. Mora se praviti razlika između pravog poroka, životnog oblika razvratnosti (prijanjanja uz grijeh i hvatanja svake prilike za nj), i prigodne pogreške unatoč ostalim naporima za očuvanje čudoređa⁷⁷. Personalistički orijentirana moralka ima u to bolji uvid negoli moralka čina ili zakona⁷⁸.

PH (10) priznaje da potpuno slobodan pristanak može biti lakše umanjnjen kod spolnih pogrešaka, uzevši u obzir njihovu narav i njihove uzroke, negoli kod nekih drugih prekršaja⁷⁹. Ako treba da se prosudi čovjekova odgovornost, mora se postupiti razborito i oprezno; sasvim točan sud o tome neka bude pridržan Bogu.

Potičući *dušobrižnike* na strpljivost i dobrotu, Izjava — oslanjajući se na HV 29 — dodaje upozorenje: prvo, ne smiju se Božje zapovijedi lišiti njihova sadržaja, i drugo, ne smije se čovjekova odgovornost suziti na poimanje da se na području spolnosti uopće ne mogu počinuti teški grijesi.⁸⁰ Pokazivanjem ove granice, koju se ne smije prijeći, čini se da je izražena prava nakana Izjave u ovoj točki.

Izjava PH ne obraća se neposredno svakom pojedinom vjerniku nego onima koji snose odgovornost za moralni odgoj drugih: biskupima, svećenicima, nastavnicima na teološkim fakultetima i učilištima, ispovjednicima i vjeroučiteljima; roditeljima i odgojiteljima; umjetnicima, piscima i onima koji su zaposleni u sredstvima javnog priopćavanja; svim vjernicima koji djeluju u apostolatu. Ona želi ove odgovorne osobe podsjetiti na njihovu zadaću i očuvati od stranputica, osobito pokazujući im neprekoračivu granicu, koja se daje sažeti u upozorenje: nemojte reći da su predbračni odnos ili homoseksualna djelatnost ili masturbacija moralno bez prigovora ili da na spolnom polju nema teških grijeha. Čini se da je to prava nakana Izjave PH.

76 Usp. Toma Akvinski, S. Th. 2.2 q. 154 a.2 ad 1; I. Fuček, Spolnost u službi ljubavi (v. bilj. 38) 140.

77 Usp. Toma Akvinski, S. Th. 1, 2 q. 78 a.4; 2.2 q. 156 a.2; J. Pieper, Zucht und Mass', München 1955, 42—49; J. Fuchs, Die Sexualethik des hl. Thomas v. Aquin, Köln 1949, 84; Pastirsko pismo njemačkih biskupa (v. bilj. 22) 20. Da ono što valja smatrati »materia gravis« ovisi i o temeljnom stavu čovjeka, pokazuje K. Demmer, na istom mjestu (v. bilj. 41) 185 sl. 193—199.

78 Usp. I. Fuček, Kršćanska etika (v. bilj. 69) 5—10; isti, Predbračni spolni odnosi (v. bilj. 18) 531.

79 Usp. Pastirsko pismo njemačkih biskupa 10.

80 B. Häring, Reflexionen (v. bilj. 3) 120 sl. kritizira kako u samoj PH postoji sklonost da se naširoko računa sa smrtnim grijesima.

KRATICE

- D — H. Denzinger — A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*,³² Friburgi Brisgoviae 1963.
- DV — »*Dei verbum*«, Dogmatska konstitucija Drugog vaticanskog sabora o božanskoj objavi.
- GS — »*Gaudium et Spes*«, Pastoralna konstitucija Drugog vaticanskog sabora o Crkvi u suvremenom svijetu.
- LG — »*Lumen gentium*«, Dogmatska konstitucija Drugog vaticanskog sabora o Crkvi.
- PH — »*Persona humana*«, Izjava Kongregacije za nauk vjere o nekim pitanjima seksualne etike.
- LThK — *Lexikon für Theologie und Kirche*,² Freiburg-Basel-Wien 1957—68.